

DJELATNOST VINODOLSKOG UČITELJSTVA I SVEĆENSTVA NA UČITELJSKIM SASTANCIMA DO DONOŠENJA ŠKOLSKOG ZAKONA 1874. GODINE

Millivoj Čop
Pedagoški fakultet, Rijeka

SAŽETAK *Prvi širitelji obrazovanja i prosvjete na vinodolskom području bili su pavlini, tzv. »bijeli fratri«, koji su u Novom Vinodolskom i Crikvenici imali svoje samostane od polovice 15. stoljeća do 1786. godine. Za vrijeme vladavine Marije Terezije i Josipa II. otvorene su tri škole: u Novom Vinodolskom 1786., Bribiru 1787. i Crikvenici 1797. godine; do 1860. godine otvorene su još četiri škole: u Selcima 1847., u Driveniku 1856., u Grižanima 1857. i u Triblju 1859. godine, a do kraja 19. stoljeća otvoreno je još šest novih škola.*

Hrvatski učitelji na cijelom su vinodolskom području bili društveno i pedagoški vrlo djelotvorni u drugoj polovici 19. stoljeća kad se izgrađivalo novo i moderno školstvo u Hrvatskoj. Zajedno s vinodolskim svećenstvom, koje je tada imalo nadzor i upravu nad školama, a s kojima su vrlo uspješno surađivali, oni su snažno djelovali na unapređivanju školstva i prosvjete u cijelom Vinodolu. Na svojim učiteljskim sastancima razmatrali su najvažnija školska pitanja i donosili brojna teorijska i praktična rješenja. Njima su, uz podršku svećenstva, unapređivali rad u svojim školama te značajno utjecali i na koncepciju novoga školskog zakona od 1874. godine kojim se u Hrvatskoj proveo i ozakonio moderni školski sustav u skladu s europskim pedagoškim načelima i prema gospodarsko-društvenim i nacionalnim potrebama Hrvatske.

Začeci školstva

Vinodolsko područje u zemljopisnom određenju obuhvaća udolinu u sjevernom Hrvatskom primorju dugu 24 km, koja se proteže od mjesta Ledenice do Križišća, 2 do 3 km široku od mora prema sjeveroistoku do strmih, mjestimično i okomitih strana. U Vinodolu se, idući od istoka prema zapadu, nalazi deset većih mjesta župnih središta: Ledenice, Zagon, Novi Vinodolski, Selce, Sv. Jelena (Dramalj), Sv. Jakov (Jadranovo), Bribir, Grižane-Belgrad, Tribalj i Drivenik. Sva su ta mjesta 1900. godine imala 20.000 žitelja, a od Crikvenice kao središnjeg mjesta udaljena su 3 do 11 km.

Prvi rasadnici prosvjete i pismenosti u vinodolskom kraju bili su pavlinski samostani u Crikvenici i Novom Vinodolskom. Prvi je osnovan 1417., a drugi 1462. godine. Pavlini su sve do svojeg ukinuća 1786. godine uz svoju crkveno-vjersku djelatnost značajno pridonosili gospodarskom, a posebno kulturno-prosvjetnom napretku kraja.

Prve oblike sustavnog školskog obrazovanja na vinodolskom području nalazimo već potkraj 18. st. Snažan poticaj tome dao je gospodarski i društveni razvoj europskih zemalja u 17. i 18. st., koji je imao ogroman utjecaj na duhovni život ljudi. Tako je i Austrija, u sklopu koje se nalazila i Hrvatska, prihvativši prosvjetiteljske ideje, snažno poticala nove oblike gospodarstva, modernizaciju državne uprave, te prosvjetu i školstvo. Marija Terezija u vrijeme svoje vladavine od 1740. do 1780. godine, a zatim Josip II. izgrađivali su jedinstveni državni školski sustav na osnovi poznate školske uredbe od 6. prosinca 1774. godine pod nazivom *Opći školski red* (Allgemeine Schulordnung) na kojem se zatim temeljila i izgrađivala cjelokupna moderna školska politika u Austriji i nasljednim zemljama.

Na osnovi te odluke otvorene su u vinodolskom kraju tri trogodišnje tzv. trivijalne škole: u Novom Vinodolskom 1786., Bribiru 1787. i Crikvenici 1797. godine /Cuvaj, 1910.-1913., II.: 23/. Te tri škole ispunjavale su tada veliku prazninu koja je nastala ukinućem pavlinskog reda u Novom Vinodolskom i Crikvenici time što su značajno udovoljavale obrazovnim potrebama vinodolskog kraja. Pri tome je gospodarsko-društvena razvijenost vinodolsko-crikveničkog područja predstavljala ne samo dobru osnovu za daljnji razvoj kraja, već i najvažniju pretpostavku za otvaranje, rad i napredak tih škola.

Škole od hrvatskoga narodnog preporoda do 1874.

U doba hrvatskoga narodnog preporoda (1835.-1848.), većina mjesta na vinodolskom području u svojem općem političkom i nacionalnom oduševljenju tražila je osnivanje škola. Međutim, zbog nedostatka sredstava, prostora i učitelja nisu se ostvarila ta narodna nastojanja naprednih Vinodolaca. U tome je uspjelo samo Selce. Gorljivi Selčani, oduševljeni za opći narodni napredak, učinili su mnoge napore i žrtve, da bi dobili svoju školu. Škola je otvorena 1847. godine kao dvogodišnja ustanova koju je već u samom početku pohađalo 40 do 50 učenika.

Kako su ideje narodnoga pokreta nailazile na plodno tlo u životu i radu Vinodolaca, to su i njihove škole, vođene svojim marnim učiteljima Ilircima, uz punu podršku naroda i vinodolskog svećenstva poprimile tada svoje nacionalno obilježje. Preporođene u narodnom duhu, dolazile su do punog izražaja njihove izražene i na tradiciji zasnovane narodne značajke u burnoj 1848./49. godini. Sve četiri škole, prihvativši slobodarske ideje, nacionalnu misao, te napredna načela pučke prosvjete i izobrazbe u narodnom duhu, odigrale su tada značajnu ulogu u narodnom preporodu vinodolskog kraja.

Nažalost, nakon ugušenja revolucionarnog pokreta od 1848. godine, bečki dvor je pristupio potkraj 1851. godine suzbijanju slobodarskih, socijalnih i nacionalnih težnji naroda. U zemlji se počela provoditi germani-

zatorska politika (Bachov apsolutizam) sa svojim posebno negativnim posljedicama na narodno školstvo i prosvjetu. To je bilo vrijeme kada su škole morale djelovati na osnovi protunarodnih centraliziranih programa, u skladu sa zahtjevima odnarođivačke germanizatorske odgojne politike i u strogo vjerskom, klerikalnom duhu.

Pa ipak, u to teško vrijeme, hrvatske političke i školske vlasti, i pored tuđinskog političkog pritiska i utjecaja na školstvo, ulagale su ogromne napore da bi unaprijedile školstvo i prosvjetu u zemlji. U tome su značajno uspijevale što se vidi iz podataka da se broj škola u Hrvatskoj za vrijeme apsolutizma znatno povećao. Godine 1851. u Hrvatskoj je bilo 229 pučkih škola, a već 1859. godine bilo ih je 391; za samo osam godina otvorene su 162 nove škole, a u tom razdoblju broj učenika (polaznika škole) povećao se od 16.440 na 34.682 učenika, dakle za 53 posto /Franković, 1958.: 112/. Isto tako, i u vinodolskom području nastojanjem Namjesništva u Zagrebu, općinskih vlasti i naroda otvorene su tri nove trirazredne pučke škole: u Driveniku 1856., Grižanima 1857. i u Triblju 1859. godine.

Na osnovi *Konkordata* (18. kolovoza 1855.) crkva je dobila najveće ovlasti u školstvu, a učiteljstvo je bilo podvrgnuto neposrednom nadzoru svećenstva. Njegovim odredbama obuka u javnim i privatnim školama morala se prilagoditi katoličkom učenju, a biskupi su po dužnosti svoga duhovnoga poziva upravljali školama i budno pazili da se u njima ništa ne uči, što bi bilo suprotno katoličkom naučavanju /*Zemaljski vladin list*, 1855.: 436/. Za vrhovne školske nadzornike katoličkih dijeceza bili su imenovani viši crkveni službenici, a za svaki školski kotar po jedan viši svećenik kao kotarski školski nadzornik. Školama su neposredno upravljali mjesni župnici /Cuvaj, 1910.-1913., IV.: 25/.

Na osnovi navedenih naredbi za vrhovnog školskog nadzornika senjsko-modruške biskupije bio je imenovan kanonik Vjenceslav Šoić, kasnije biskup senjsko-modruški, a za kotarske školske nadzornike vinodolskog kotara bili su imenovani župnici Petar Matejčić za jednu i Vinko pl. Mrzljak za njegovu drugu polovicu.

Da bi se rad u školama izvodio prema odredbama *Konkordata*, školske vlasti u Zagrebu izdale su, prema uputama ministarstva bogoštovlja u Beču, 11. prosinca 1856. godine novu nastavnu osnovu. Prema toj osnovi najveći broj sati imao je vjeronauk (10 sati u sva tri razreda); vjeronaučno gradivo predavao je dijelom župnik-kateheta, a dijelom učitelj, koji je najčešće ponavljao ono što je tumačio kateheta. Zatim se težište rada svodilo na početno čitanje i pisanje, računanje, vježbe u čitanju, upoznavanje slovnice i pravopisa, vježbanje u govoru, pismene vježbe te stvarnu nastavu /*Osnovna škola ...*, 1987.: 27/. Obuka se po toj osnovi izvodila sve do 1874. godine, do ponovnog preustrojstva pučke škole.

Pored nove osnove školske vlasti u Zagrebu propisale su 1858. godine i poseban napatuk za katoličke nadzornike školskih kotareva. U njemu su bile točno određene sve njihove dužnosti. Uz ostalo morali su paziti »da li se duhovni pastiri i njihovi kapelani svojski staraju za škole, da li katehete uredno dèrže ure, propisane za nauk kèrstjanski, i da li pri tom postupaju

po načinu, svèrsi shodnom; da li duhovni pastiri i izvan urah, za nauk kèrstjanski određenih, čestje dolaze i sagledaju u škole, da li primierno nastojeć oko roditeljah i nagovarajuć ih, a i mudro ophodeći s diecom promiču nastavu i ćudorednost, da li se prema učiteljima vladaju prijazno i hrabreći ih« /Cuvaj, 1910.-1913., IV.: 32/.

Međutim već od samog početka veći dio tadašnjeg svećenstva u Hrvatskoj nije se oduševljavao Konkordatom. Nije mu se ni protivio. Svjetovna inteligencija ga također nije odobravalala, pogotovo one njegove odredbe koje su se odnosile na školu. Rodoljubno vinodolsko svećenstvo, zajedno s kotarskim školskim nadzornicima, župnicima Matejčićem i Mrzljakom, iako su imali potpuni nadzor i utjecaj na školstvo i rad njegovih učitelja, slijedeći narodnu politiku biskupa Stromayera, svoj odnos prema školi nisu zasnivali na podložnosti učiteljstva crkvenom autoritetu, pa nisu ni djelovali prema zahtjevima klerikalne politike. Naprotiv, djelovanje vinodolskog svećenstva u školi i javnom životu imalo je uz vjersko i općenarodno značenje. Stoga je i svoju djelatnost i utjecaj u narodu i školama upotrebljavalo, ne samo u vjersko-crkvene svrhe, već i za opću dobrobit naroda: za unapređivanje školstva u općem gospodarskom i društvenom interesu, za buđenje narodne svijesti, za nacionalnu i jezičnu samostojnost, a posebno da bi se ostvarilo jedinstvo i sloboda naroda. Pri tome se nesumnjivo isticalo kao zaštitnik naroda i branitelj njegovih nacionalnih vrijednosti. Taj svenarodni odnos crkve prema školi u ta teška vremena dovodio je do toga da su svećenstvo i učiteljstvo kao dva najvažnija društvena staleža težeći istom cilju međusobno usko surađivali.

Nakon proglašenja ustavne slobode 1861. godine dolazi do značajnih političkih promjena u zemlji, a time i do oživljavanja društveno-političkog života, iako je Hrvatska i dalje ostala kao austrijska pokrajina. Iste godine u mjesecu rujnu sastao se Hrvatski sabor. Pored brojnih pitanja, koja su se tada rješavala, Sabor je razmatrao i nacrt novog *Školskog sustava za narodne učione i učiteljstvo u trojednoj kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji*, a zatim i budući odnos između crkve i škole. Na zasjedanju su došle do izražaja dvije orijentacije u pogledu daljnjeg usmjeravanja škole: crkveno-vjerska, koja je imala većinu, i svjetovno-liberalno stajalište. Sabor je prihvatio zakonsku osnovu školskog sustava po kojoj su crkva i svećenstvo i dalje zadržali upravu i nadzor nad školama, iako se pri tome nije tražilo da to bude u strogo klerikalnom duhu. Tim povodom u glavnoj saborskoj raspravi jedan od zastupnika (dr. M. Posilović) doslovno je rekao: »Stanje škola pod tom dualističkom upravom nebijaše najbolje; s jedne strane, što nije nijedna onako radila okolo škole, kako bi valjalo, a s druge, što se svaka bojala, da joj druga neuteče u njezin djelokrug. To nam dokazuje tužbe i jadikovke o raznih neurednostih, razne razmirice i tužbe učitelja radi plaća, pak osobito neriješeno pitanje o mirovinah« /Trstenjak, 1921./.

Međutim, za cijelo vrijeme apsolutističke vladavine, a pogotovo povratkom ustavne slobode na vinodolskom području takvih pojava nije bilo. Naprotiv, suradnja između crkve i škole, posebno između učitelja i kotarskih školskih nadzornika, župnika Mrzljaka i Matejčića, nastavila se u još izraženijem obliku s obzirom na zajedničke ciljeve kojima se težilo i koji su se se

više ostvarivali. I jedni i drugi polazili su od toga da škola i pučka prosvjeta moraju, prije svega, u skladu s odlukama Sabora od 1861. godine pridonositi nezavisnosti Hrvatske, gospodarsko-društvenom i kulturnom napretku ljudi, afirmaciji hrvatskoga, materinskoga jezika u javnom životu i školstvu, te da religija i rodoljubno svećenstvo imaju važnu ulogu pri ostvarivanju tih općedomovinskih zadataka. (U prilog ovoj suradnji išla je i pojava da su Vinodolci od davnine svojim odgojnim naporima u obitelji i školi redovito tražili religijsku potporu kao što su to činili i u drugim praktičnim oblicima življenja; za njih su crkva i škola oduvijek imale značajnu egzistencijalnu, društvenu i općenarodnu ulogu, pa su jedna i druga podjednako utjecale na njihov svjetovni i duhovno-kulturni razvoj.) Tako je vinodolsko svećenstvo i učiteljstvo, izgrađujući zajedničkim naporima novu školu, redovito pronalazilo prihvatljiva i uvijek dobro obrazložena rješenja kako u pogledu svjetovnih tako i religijskih čovjekovih potreba. Brojni su primjeri koji to potvrđuju, posebno sadržaji učiteljskih sastanaka i skupština koje su se održavale u drugoj polovici 19. stoljeća. Evo samo jednog primjera koji na to upozorava. Kada je završena učiteljska skupština koja se održavala 17. lipnja 1867. godine u Grižanama, a koju je vodio podarcidjakon i školski nadzornik Vinko Mrzljak, rečeno je i ovo: »Dobrom uspjehu ovog sastanka zahvaliti je najviše prečasnom g. predsjedniku Mrzljaku koji ga je nepristrano i parlamentarno vodio i u najžešćih debatah o pojedinim manah sadanjega sustava. Prem je prvi put našem sastanku predsjedovao, poznali smo u njemu prijatelja napretku i želimo da nas čili njegov duh i više godinah bude vodio. Na svršetku svoga govora, koji bijaše sveobćim 'živio' primljen izusti za nas ugodne rieči: 'prisustvovanjem tri četiri godine sastankom učiteljskim i opazujem kod osoblja učiteljskoga uvijek veću i veću želju za uređ, kojemu se posvetilo. Bog bi dao, te bilo i bolje!'« /Napredak, 1867.: 204/.

U razdoblju do 1874. godine, pogotovo kada je 1869. godine uslijedila hrvatsko-ugarska nagodba i kada je 1873. godine došla na vlast Narodna stranka na čelu s Ivanom Mažuranićem, vinodolsko učiteljstvo, uz podršku svećenstva, dolazi do punog izražaja u svojoj pedagoškoj i društveno-prosvjetnoj djelatnosti. Tada su njihovim nastojanjem, te zajedničkim naporima općinskih vlasti i naroda otvorene još dvije nove škole: u Ledenicama 1869. i Krmpotama 1873. godine.

To je bilo ujedno i vrijeme kada se u cijeloj Hrvatskoj na širokoj osnovi razvijao učiteljski pokret sa zadaćom da se izgradi nova škola i napredniji školski sustav na nacionalnoj osnovi, prema tadašnjim europskim pedagoškim mjerilima, gospodarskim potrebama zemlje, a zatim na davno prije proklamiranim zahtjevima za opću, obveznu, svjetovnu i besplatnu nastavu. Tada su se ujedno u većini europskih zemalja donosili novi školski zakoni kojima su se ozakonjivala ova i druga napredna načela. (Novi školski zakoni doneseni su: u Austriji 1869., u Njemačkoj 1871. i 1873., u Francuskoj 1881., u Engleskoj 1870.-1893., a u carskoj Rusiji 1917. godine.)

Dok su u ranijoj prošlosti pitanja unapređivanja škole i prosvjete pretežno kabinetski rješavali pojedinci (filozofi, književnici, pedagozi i drugi znanstvenici), u drugoj polovici 19. stoljeća to se činilo na širokoj osnovi. Išlo se za tim da se razvoj pedagoške znanosti što više zasniva na praktičnim

rješenjima odozdo, pa se tražilo da se u taj proces uključi učiteljstvo svojom djelatnošću. Tome su trebali pridonijeti i učiteljski sastanci.

Udruživanje i sastanci učitelja

Nova općenarodna školska i prosvjetna politika s kojom se tada započelo nailazila je na plodno tlo u građanskoj Hrvatskoj. Da bi poprimila što šire razmjere i da bi se hrvatsko učiteljstvo što više poticalo na povećanu pedagošku i društveno-prosvjetnu djelatnost u skladu s tom politikom, »ministarstvo za bogoštovlje i nastavu još za vrijeme apsolutizma poticalo je organiziranje učiteljskih sastanaka, na kojima su se raspravljala pitanja iz područja školstva. Takve konferencije počeli su organizirati i pojedini školski nadzornici za učitelje svoga kotara. Tim putem nastali su i učiteljski nacrti zakona za osnovne škole iz 1861. (Klaićev) i 1865. godine (Filipovićev). Osim toga napredni učitelji spoznali su značenje organizacije za obranu svojih interesa. U isto vrijeme pristupilo se i održavanju kotarskih učiteljskih skupština, na kojima su učitelji raspravljali pitanja koja bi im uputili njihovi nadležni školski organi« /Franković, 1958.: 128/.

Osim toga banske prosvjetne vlasti već su 14. veljače 1857. godine, dakle u vrijeme najžešće apsolutističke odnarođivačke politike, posebnim dopisom broj 97/7 zahtijevale da se po cijeloj Hrvatskoj jedanput godišnje održavaju učiteljski sastanci u svakom školskom kotaru na kojima su obavezno morali sudjelovati svi područni učitelji. Skupštine su, prema zahtjevima okružnice, sazivali, organizirali i predsjedovali im vicearhidjakoni kao kotarski školski nadzornici. Na njima su »imali bolji i izkusniji učitelji držati praktična predavanja s djecom, da ostali učitelji vide, kako se ima obučavati, kako se ima koji predmet tumačiti, kako se ima na temelju čitanke razvijati slovnica, pravopis i druga nauka, te kako se imaju u djeci buditi razna čuvstva, oplemenjivati srce i misli i jezik njegovati. Nakon toga slijedile su pismeno izrađene teme, koje su bile od viših oblasti zadane ili ih je koji učitelj sam donio« /Napredak, 1888.: 17/.

Kako su tada nadzor i utjecaj na školstvo i učiteljstvo imali crkva i svećenstvo, posebno u svezi s organizacijom i održavanjem ovih učiteljskih skupština, to se župnicima kao ravnateljima i vjeroučiteljima preporučivalo da prema mogućnostima i vremenu koje im preostaje od duhovne pastve prisustvuju sastancima i na njima aktivno djeluju. Zatim se prema naredbi nadbiskupskog duhovnog stola broj 238 od 24. ožujka 1865. godine od njih tražilo da redovito šalju izvješća duhovnom stolu o održanim sastancima. U njima se točno moralo navoditi: dan i mjesto održanog sastanka, broj prisutnih svjetovnih i duhovnih učitelja, koja su predavanja održana, o kojim se pitanjima raspravljalo, kojim uspjehom i slično /Napredak, 1865.: 242/.

Ova živa politička, školska i prosvjetna djelatnost koja se tada vodila u Hrvatskoj značajno je dolazila do izražaja i na vinodolskom području. Na osnovi navedenih naredbi vinodolski učitelji, u suradnji sa svećenstvom, pristupali su vrlo djelotvorno udruživanju ne bi li zajedničkim naporima, radom i zalaganjem pridonosili vlastitom razvoju i usavršavanju, a time i unapređivanju škole i društvenog života u skladu s općom školskom i prosvjetnom politikom koja se vodila u Hrvatskoj nakon uspostave ustavnog stanja 1861.

godine. Već početkom šezdesetih godina počeli su sa svojim učiteljskim sastancima, iako još nisu imali organizirano učiteljsko društvo. (Učiteljsko društvo vinodolskog kotara osnovano je 1883. godine na preporuku i zahtjev školskog zakona od 1874. godine.)

Na svojim sastancima - jednom godišnje, u raznim mjestima kotara - vinodolski učitelji, iako bez dovoljno iskustva i odgovarajuće osnove, pretresali su razna društveno-pedagoška i didaktičko-metodička pitanja, održavali su znanstvena i praktična predavanja prema dostignućima europske pedagoške misli, o njima vodili razgovore i rasprave, međusobno su razmjenjivali iskustva, stručne knjige i časopise, razmatrali su pitanja svojeg materijalnog stanja i društvenog položaja, a zatim poduzimali mjere da se ono poboljša i općenito rješavali su brojna druga teorijska i praktična pitanja kako iz područja opće školske i prosvjetne politike, tako i iz njihova svakodnevnog življenja i djelovanja. Sva ta i druga pitanja zaokupljala su tadašnje, pogotovo mlađe učiteljstvo. To je bio put i način djelovanja kojim se nastojalo vlastitim naporima, te uz pomoć društva i europskih znanstvenih dostignuća na području pedagogije i psihologije osuvremeniti i unaprijediti školstvo i prosvjetnu djelatnost u društvu kako bi se za kraće vrijeme, te uz manje napore i troškove postizali veći uspjesi u školskoj i društveno-prosvjetnoj djelatnosti.

Na vrijednost i značenje tih učiteljskih sastanaka u vinodolskom području često se upozoravalo i na samim sastancima, obično na kraju prilikom zaključnih i pozdravnih riječi. Pri tome se nerijetko iznosilo da su rasprave i razmatranja o pojedinim pitanjima mnogo učinkovitije, te da se rezultati do kojih se dolazilo mnogo više primaju srcem i umom nego što se to postiže putem stručnih časopisa i drugih pisanih izvora. Isto tako isticalo se da se učitelji, pogotovo mlađi, neposrednije odnose prema pitanjima osuvremenjavanja škole i odgoja za koja su se tražila rješenja prema zahtjevima moderne pedagogije i gospodarsko-društvenim potrebama zemlje, što su se osvijetljavala putem predavanja, zajedničkim raspravama, izmjenama iskustva i drugim oblicima rada. Jer, na osnovi takve djelatnosti učitelji su dolazili više do izražaja. To ih je ujedno dalje poticalo na razmišljanje, učenje, djelotvorniji rad i slično.

Evo kraćeg prikaza sadržaja rada na sastanku vinodolskih učitelja što je održan u Selcu 8. listopada 1866. godine; on zorno ilustrira navedene tvrdnje. Na sastanku su učitelji na pitanje postavljeno od strane biskupskog duhovnog stola u Senju - »Kako mora učitelj, kao odhranitelj čudorednosti raditi, da mladež napreduje u obziru vjerozakonsko-čudorednom?« - zajedničkim dogovorom ukazali na put kako to postizati. Istaknuli su da učitelj mora postići povjerenje svojih učenika, da djecu potpuno obavještava o biću Božjem, te da u poučavanju bude oprezan, dosljedan i pravedan, da poštuje i uvažava osobnost svakog djeteta, da čuva djecu od loših knjiga i zlih ljudi, te da sam prednjači dobrom obukom, uzornim djelovanjem i lijepim primjerom /Napredak, 1866.: 334/.

Na kraju sastanka župnik Vinko pl. Mrzljak, predstavnik stolne modruške crkve i kotarskih učiona nadzornik, preporučio je prisutnim da ostvaruju »djelotvornu ljubav spram svomemu zvanju, otčinsku nježnost i brigu pram povjerenoj si mladeži /.../ neka bi svaki dan poslje dovršene škole pros-

todušno i svestrano svoj školski rad mirnom razsuđenju podvrgli; neka bi mirnim i za prosvjetom težećim duhom sebe izpitivali: što su, kako i kojim uspjehom onoga dana učiteljevali /.../ a zatim da sve svoje sile napinju, da u dobrom napreduju, a sve ono što naobraženje mladeži obteguje ili prieči, izkorie ne te za uvijek zabace« /*Napredak*, 1866.: 334/.

Tim svojim zaključnim riječima kotarski školski nadzornik nigdje ne spominje potrebu religijskog odgoja, već traži uvažavanje općih zahtjeva koji se svode na unapređivanje odgoja i obrazovanja. Iz nadzornikove preporuke se vidi, a tako i iz cjelokupnog sadržaja rada toga sastanka, da je vinodolsko svećenstvo u pogledu svojeg utjecaja na školu vodilo brigu o svjetovnim potrebama škole isto toliko, koliko i o religijskim zahtjevima. Možda čak i više.

Na sličan način razmatralo se i važno organizacijsko i pedagoško pitanje na učiteljskom sastanku koji je održan godinu dana kasnije, 17. lipnja 1867. godine, u Grižanama. Na njemu su četiri učitelja referirala o slabostima tadašnjeg školskog sustava na temu: »Neka navede učitelj po svojem iskustvu glavne mane sadanjega sustava pučkih učionah i kako bi se dale ukloniti.« Na osnovi prikaza i rasprava zaključeno je, da su glavni razlozi slabosti sustava ovi: nepedagoško ustrojstvo pučkih učionah, nepotpunost nastavne osnove i zakonskih odredbi, slaba ravnateljstva i nadzorništva, neredoviti polazak škole (pastirovanje, čuvanje nejake djece, siromaštvo), neodgovarajuće i nesređeno gradivo u čitankama, pomanjkanje knjiga, nedovoljno obrazovanje ženske djece, veliki broj polaznika škole, slabe plaće učitelja i drugo /*Napredak*, 1867.: 205/. Sigurno je da su se na osnovi navedenih pojava kao glavnih razloga slabosti tadašnje škole mogli izvoditi vrlo vrijedni zaključci za uspostavu naprednijeg školskog sustava.

I na drugim svojim sastancima, koji su se održavali svake godine sve do donošenja Zakona 1874. godine, učitelji su raspravljali o brojnim pitanjima iz života i rada škole, što su ih predlagale prosvjetne vlasti, crkveni ordinarijati ili su ih učitelji prema svojim potrebama sami postavljali. O njima doznajemo iz zapisnika koji su se vodili na sastancima i ponekog prikaza o sadržaju njihova rada što ih je povremeno donosio *Napredak*.

Evo nekih pitanja i tema koje to ilustriraju: »Kako će vjeroučitelj postupati s djecom, kojih otac što činom što govorom dokazuje, da netrpi naš sveti vjeronauk« (sastanak u Grižanama, 17. lipnja 1867. godine), »Što djeluje najmoćnije na to, da narod školu oblubi, te da uslied toga naročito djecu rado u nju šalje i da bude valjan prinositi žrtve koje su potrebite za njezin uspješniji razvitak« (sastanak u Novom Vinodolskom, 28. lipnja 1868. godine), »Da li vi obzirom na mogućnost, uspješnost i korist obuke, sve tri gospodarstvene struke: voćarstvo, pčelarstvo i svilarstvo držite jednako važnim za okolicu u kojoj se nalazi vaša učiona i zašto« (sastanak u Driveniku, 14. lipnja 1869. godine).

U raspravama koje su vođene o tim pitanjima prisutni učitelji bili su vrlo aktivni. U njima su sudjelovali s posebnim zanimanjem. Stoga su i zaključci koje su donosili nesumljivo bili od posebne koristi za njihov uspješniji rad. To ujedno dokazuje da su u ono vrijeme vinodolske škole, kao i u ostalim

dijelovima Hrvatske, tražile odgovore na mnoga pitanja kako uspješnije raditi u školama i kako ostvarivati zaključke do kojih se tada dolazilo.

Pored navedenih i njima sličnih tema na tim sastancima raspravljalo se i o drugim teškoćama o životu i radu škole, a zatim o brojnim općepedagoškim i didaktičko-metodičkim pitanjima, te o mogućnostima i načinima njihova rješavanja. Ona su se prije svega odnosila na izbor i raspored sadržaja obrazovanja, organizaciju rada u školi i izvođenje obuke u sklopu nastavnih sati, upoznavanje i primjenu pravila i zahtjeva za uspješno obučavanje i učenje, mogućnost i način upotrebe metoda rada i nastavnih sredstava, primjenu pojedinih načela nastavnog rada, pitanje školske discipline i kažnjavanja učenika, izostanke i redovitost pohađanja škole, na školske udžbenike, zornu obuku, dužnosti učitelja u školi i izvan nje, način stručnog i pedagoškog usavršavanja učitelja, odgoj ljubavi prema domovini i narodu, te brojna druga pitanja koja su se tada nametala da bi se školski sustav i rad u školama uskladio sa potrebama zemlje i zahtjevima vremena.

Na tim stručnim skupovima vinodolskih učitelja redovito se održavalo jedno ili nekoliko praktičnih uzornih predavanja iz pojedinih obučnih predmeta, najčešće iz računstva, stvarne obuke, te slovničke nastave s pravopisom i vježbama izražavanja misli. Na njima se ujedno praktično prikazivala primjena niza didaktičko-metodičkih suvremenih rješenja koja su prihvaćena u europskom školstvu, a zatim se o njima teorijski raspravljalo, sagledavala se mogućnost njihove primjene na široj osnovi, izvodili određeni zaključci i slično. Ta su predavanja održavali oni učitelji koji su imali veće životno i praktično iskustvo i koji su donekle poznavali pedagoško-psihološka i didaktičko-metodička dostignuća, što su se tada sve više isticala u europskoj i našoj pedagogiji. Iz brojnih konferencijskih spisa vidi se da su ta uzorna predavanja bivala na zavidnoj visini i da su značajno pridonosila unapređivanju školskog rada, posebno među mlađim učiteljima jer su oni u njima nalazili uzore za osobno usavršavanje i unapređivanje vlastite školske prakse. To potvrđuju i riječi što ih je tadašnji školski nadzornik podarcidjakon Petar Matejčić uputio učiteljima na njihovu sastanku održanom u mjestu Grižanama 4. lipnja 1867. godine: »Do zadnjeg vremena čitali smo u pedagoških časopisih razprave o zornoj obuki. Tvrđili su neki da zorna obuka jest sam o sebi predmet, drugi opet, da se kod predavanja drugih predmeta samo upotrebiti imade; u pučkih učionah valja obadvoje u obzir uzeti. Zorna obuka rabi nam kod svih predmeta, i predavamo ju i kao poseban predmet, samo što joj se uza to dava ime stvarna. /.../ Naša konferencija znatno je u tom pokročila /.../ jer predavanja po novoj metodi skrojena, zornom obukom potkripljena, nemalo probudila su mladež na pažljivost, a mi smo se približili svrhi propisanih predavanja« /*Napredak*, 1867.: 204/.

Međutim, navedena praktična predavanja na tim učiteljskim sastancima, iako vrijedna i korisna, uzimala su previše (gotovo polovicu i više) vremena u odnosu na druge sadržaje rada, pa za druga društveno-pedagoška pitanja iz života i rada škole, mjesta i položaja učitelja i slično, čije se rješenje tražilo uoči donošenja zakona, nije bilo dovoljno vremena. Pogotovo nije bilo vremena za ona pitanja koja su se odnosila na pučku prosvjetu u vinodolskom kraju. O tome se doslovno navodi ovo: »Nije dosti rešavati samo pitanja od

visoke vlasti nam zadata; mi moramo rešavati najprvo pitanja svoja /.../ i o njima na konferenciji razpravljati. Takva pitanja, zasjecajuća u život kotara vinodolskog u obće a u djelokrug škole napose, imala bi se predlagati za razpravljanje, ili, ako gdje članak, naše stanje razjašnjujući nađe, uvaženu konferencije preporučiti« /*Napredak*, 1869.: 196/.

Školske knjižnice i vrtovi

Na vinodolskim učiteljskim sastancima mnogo puta se raspravljalo o korisnosti i potrebi otvaranja školskih knjižnica i školskih vrtova pri pojedinim školama. Već početkom šezdesetih godina vinodolski učitelji ukazivali su na potrebu ostvarenja tih zamisli. Međutim, to pitanje posebno su pokrenuli i o njemu naširoko raspravljali na svojem sastanku održanom 14. listopada 1869. godine u Driveniku. Tom prilikom razmatrane su mogućnosti osnivanja glavne učiteljske kotarske školske knjižnice u Novom Vinodolskom, te školskih knjižnica pri pojedinim školama, a zatim i o mogućnostima za osnivanje školskih vrtova u pojedinim školskim središtima vinodolskoga kraja.

U pogledu vinodolske kotarske knjižnice rečeno je da ona »ne bi bila samo kotarska, već glavna zadaća njezina bila bi razširivati mjestne školske knjižnice bez kojih napretka nejma, a koje radi siromaštva občina, nehajstva, slabog stepena naobraženosti pojedinih obćinara ustrojene nisu, kako bi morale biti« /*Napredak*, 1869.: 197/. Stoga su vinodolski učitelji izradili i pravila »kotarske školske knjižnice i s njom združenih mjestnih knjižnica«. U njima su točno predvidjeli: svrhu i zadatak knjižnica, način prikupljanja sredstava za njihovo izdržavanje i rad, nabavljanje i korištenje knjiga, dužnosti i prava članova, odnos između kotarske knjižnice i mjesnih knjižnica i drugo.

Prema pravilima, kotarska učiteljska knjižnica posjedovala bi sva glavna opća, stručna i pedagoška izdanja i skupa obučna sredstva kojima bi se zatim koristile sve škole. Mjesne školske knjižnice posjedovale bi samo pomoćne i najnužnije knjige za školsku uporabu. Nažalost, ova vrijedna zamisao i naponi koji su u tom pravcu činjeni nisu se ostvarili zbog nedostatka sredstava i nedovoljnog razumijevanja općinskih vlasti. Pa ipak u Novom Vinodolskom je postojala nepotpuna školska knjižnica koju je još i prije donošenja školskoga Zakona na svoju ruku osnovao marni novljanski učitelj Josip Vončina. Knjižnica se redovito popunjavala novim knjigama. Kako je 1885. godine bila potpuno sređena, to se ta godina uzima kao godina njezina utemeljenja. U Crikvenici i Bribiru osnovane su školske knjižnice 1877. godine. To su bile tada tri najveće knjižnice kojima su se, uz svoje manje knjižnice, koristili učitelji drugih škola za potrebe svoga svakodnevnog rada i za svoju stručno-pedagošku izgradnju.

Na tom sastanku u Driveniku razmatralo se i pitanje osnivanja školskih vrtova. Prisutni učitelji složili su se da bi upravo školski vrtovi mogli predstavljati dragocjenu osnovu za uspješnije izvođenje prirodopisne obuke, te unapređivanje gospodarstvene djelatnosti pri školama (voćarstvo, povrćarstvo, cvjećarstvo, pčelarstvo, svilarstvo), dakle, grane koje su se tada preporučivale i u koje su se učenici uspješno mogli uvoditi. Nerijetko se isticalo i to da bi školski vrtovi, uz te svoje praktične vrijednosti, imali i ne manje pedagoško značenje, odgoj radnih navika, ljubavi i pravilnog odnosa prema

radu i drugo. Tom prilikom istaknuto je »da je žalosno, što u celom Vinodolu nijedna škola nejma školskoga vrta, a kako čusmo, cirkvenička još najlaglje bi ga od fužinske gospoštine kupiti mogla« /*Napredak*, 1869.: 195/.

Nažalost, i pored tih nastojanja da se osnuju školski vrtovi, nije se krenulo dalje od zamisli. Materijalni razlozi, a još više nerazumijevanje od strane općinskih vlasti bili su jači od opravdanih potreba. Tek poslije donošenja Zakona 1874. godine na osnovi posebne zakonske odrednice, a zatim naredbe školskih vlasti od 26. ožujka 1878. godine da svaka škola mora imati i školski vrt, pristupilo se osnivanju školskih vrtova i u vinodolskom području.

Zaključak

I u vrijeme apsolutizma, a posebno u razdoblju od povratka ustavnog stanja 1861. godine, pa do donošenja školskog zakona 1874. godine, dakle u najizraženije vrijeme opće borbe za narodnu slobodu, a time i slobodnu narodnu školu, vinodolski učitelji stajali su, može se reći, u prvim redovima da se ostvare ti ciljevi. Oni su svojim cjelokupnim radom u školi i izvan nje, te na svojim stručnim sastancima i skupštinama aktivno djelovali u pravcu unapređivanja vinodolskog školstva, na razvoju pedagoške teorije i prakse, na poboljšanju svojeg materijalnog stanja i društvenog položaja, unapređivanju staleške svijesti i duševnog preporoda, a zatim i općem napretku svoje društvene sredine.

To je bilo vrijeme koje je pogodovalo novim idejama, pa su i oni kao slobodni i napredni učitelji dosljedno djelovali na provođenju i ostvarivanju nove školske politike prema gospodarsko-društvenim potrebama Hrvatske i vinodolskog kraja a u skladu s tadašnjim načelima moderne građanske pedagogije i opće borbe za novu narodnu i slobodnu školu. U tim općim nastojanjima sav njihov rad svodio se na to, da se život ljudi i školstvo kao njegov izraz i najvažnija funkcija usmjeri u pedagoškom, socijalnom i nacionalnom pogledu prema općem napretku što su ga postupno ostvarivale europske države, a kojemu je isto tako težila i Hrvatska kao europska zemlja.

Zajedničkim djelovanjem i naporima, raspravama, izmjenom iskustva i drugim oblicima rada, a zatim svojim brojnim plodonosnim idejama, mislima, prijedlozima i zahtjevima do kojih su tada dolazili vinodolski učitelji unapređivali su ponajprije svoje vlastito školstvo i pridonosili su razvoju nove školske politike u vrijeme kada se to od hrvatskog učiteljstva najviše tražilo. Nesumljivo je i to da su svojim brojnim zaključcima i prijedlozima koje su u svojim izvještajima dostavljali višim školskim i prosvjetnim vlastima, značajno utjecali i na koncepciju novoga školskoga zakona iz 1874. godine. Njegovim donošenjem i prijelazom na novi, prema europskim društveno-pedagoškim načelima koncipirani odgojno-obrazovni sustav, vinodolsko učiteljstvo, zahvaljujući svojem dotadašnjem radu, ušlo je u novo razdoblje spremno i s dobrom osnovom. Stoga je bez teškoća nastavilo svoj odgojno-obrazovni rad na novim osnovama i s novim zadacima, kao i to da je vrlo uspješno provodilo novu školsku politiku u školi i izvan nje.

Izvor i literatura

- Cuvaj, Antun (prir.): Građa za povijest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, I.-XI. - II. dopunjeno i ispravljeno izdanje. - Zagreb: 1910.-1913.
- Franković, Dragutin (ur.): Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj. - Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1958.
- Napredak (Zagreb)
VI, 1865., 16.: Nješto o učiteljskih skupštinah;
VII., 1866., 21.: Dopis iz kotara Vinodolskog;
VIII., 1867.: Kotarska učiteljska skupština u Vinodolu;
IX., 1868., 14.: Učiteljska sjednica kotara vinodolskog;
X., 1869., 13.: Učiteljska skupština kotara Vinodolskog;
XXIX., 1888., 17.: Razvitak hrvatskih učiteljskih skupština
- Osnovna škola »Dr. Josip Pančić« Bribir : 200 godina škole : 1787.-1987. - Bribir, 1987.
- Trstenjak, Davorin: Pedagogija Mažuranićeva. - Zagreb, 1921.
- Zemaljski vladin list za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju (Zagreb), 10. prosinca 1855.

SUMMARY

ACTIVITIES OF THE VINODOLSKI TEACHING STAFF AND THE CLERGY ON THE TEACHER'S MEETINGS UP TO THE PASSING OF THE SCHOOL ACT IN 1874.

Milivoj Čop

The first to spread education and the enlightenment of the people on Vinodolski area were the Paulines or so-called »White Friars« who had their monasteries at Novi Vinodolski and Crikvenica from the first half of 15th century till 1786. During the reign of Maria Theresia and Joseph II. three schools were opened at Novi Vinodolski in 1786., at Bribir 1787. and at Crikvenica in 1797. There were four more schools opened until 1860. - one at Selce in 1847., at Drivenik 1856., at Grižani in 1857. and at Tribalj in 1859. and six new schools till the end of 19th century. In the Vinodolski area the Croatian teachers were very efficient, socially as well as pedagogically, in the second part of 19th century when a new and modern school system was being developed in Croatia. Together with the Vinodolski clergy, who used to supervise and manage the schools, the teachers collaborated very successfully; they influenced and advanced the school and educational system in the whole Vinodolski. On the teachers' meetings they used to discuss the most important school problems and worked out numerous theoretical and practical solutions. In this way, and with the support of the clergy, they improved their routine work at schools and influenced significantly on the conception of the new School Act in 1874. By the Act they carried out and made legal the modern school system corresponding to the European pedagogical principals as well as to the Croatian social and national needs.

Prethodno priopćenje
UDK 37.013.74:371.4 Makarenko, A. S.:371.4 Pogačić, M.
Primljeno 24. 6. 1992

USPOREDBA NEKIH PEDAGOŠKIH POGLEDA
MILKE POGAČIĆ I ANTONA SEMJONOVIČA
MAKARENKA

Ivan Dumbović
Filozofski fakultet, Zagreb

SAŽETAK Pedagoške stavove kojima se Makarenko afirmirao u povijesti pedagogije istakla je prije njega M. Pogačić. Oni su Makarenku mogli biti dostupni baš u vrijeme njegova školovanja na Poltavskom učiteljskom institutu. Riječ je o sljedećemu: (1) Makarenko nasuprot »pedagoškom olimpu« ističe bezivotnost i općenitost pedagogije koja ne vodi računa da je svaki odgajnik poseban pedagoški fenomen; prije njega M. Pogačić je o vladajućoj pedagogiji zapisala: »Ah što je ta mudrost sa svojim mrtvim zakonima upravljanim na općenitost, kad je svako to dijete svijet za sebe!«. (2) Poznat je Makarenkov »pedagoški rizik« i »pedagoška investicija«; M. Pogačić to čini i o tome piše na ruskom jeziku 1911. u Petrogradu. Ona kradljivcu povjerava novac i ukazivanjem povjerenja pridobiva prijatelja za suradnika. (3) Makarenko je poznat po svom humanističkom pristupu djetetu; i M. Pogačić zastupa isto stajalište. (4) Makarenko je isticao da u ljudskom društvu ne smije biti »škarta«; prije Makarenka naša M. Pogačić ističe: »život nije nikad tako uništen, da ne bi ostala makar kakova grana, koja još može cvasti i nositi plod«.

Velika je vjerojatnost da je Makarenko poznao djelo M. Pogačić te da je ono utjecalo na njegove pedagoške poglede.

*Jer samo to ni bogu nije dato čak:
Da učini da nije bilo što bilo je.*

Aristotel

I u povijesti pedagogije moramo imati na umu Newtonovu misao koja kaže da je ono što znamo kapljica, a ono što ne znamo more. Jedna druga stara izreka upućuje nas u istom pravcu: »Sinovi ljudski moraju htjeti naučiti, moraju znati htjeti i htjeti htjeti«.

Povijest pedagogije ima trajni zadatak procjenjivati priloge pojedinih pedagoga, procjenjivati doprinos pedagogiji onih mislitelja koji su neposredno ili posredno tretirali pedagošku problematiku; ima zadatak vrednovati